

*Дудікова Л.В., д.пед.н., завідувач кафедри
іноземних мов з курсом латинської мови
та основ медичної термінології,
Вінницький національний медичний університет
імені М.І. Пирогова;
Макодай І.І., к.пед.н., доцент кафедри
іноземних мов з курсом латинської мови
та основ медичної термінології,
Вінницький національний медичний університет
імені М.І. Пирогова*

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗМІСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

PECULIARITIES OF NATIONAL CULTURE IN THE CONTENT OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING

Анотація. У статті розглядаються компоненти змісту навчання (соціокультурний, безеквівалентний, фоновий, соціальний символізм тощо). Відзначено, що кожний компонент змісту навчання збагачується інформацією про культуру країни народу – носія мови, що сприяє посиленню мотивації навчання, свідомому вивченню іноземної мови як засобу спілкування.

Ключові слова: безеквівалентна і фонові лексика, культура невербального спілкування, мовний етикет, соціальний символізм, кінемі.

Abstract. The article deals with the components of the content of teaching a foreign language (socio-cultural, non-equivalence, background, social symbolism, etc.). It is considered that each component of the content of learning should be enriched with information about the culture of the country's people – native speakers, that will contribute to strengthening of motivation of learning, conscious learning of a foreign language as a means of communication.

Keywords: non-equivalence and background vocabulary, culture of non-verbal communication, language etiquette, social symbolism, kinems.

Постановка проблеми. Положення про необхідність вивчення іноземної мови в нерозривному зв'язку з культурою народу – носія цієї мови – вже давно сприймається як аксіома. Використання в навчанні країнознавчої інформації підвищує пізнавальну активність студентів, сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок і умінь, стимулює самостійну роботу над мовою. Є.М. Верещагін цілком обґрунтовано стверджує, що «з'ясовуючи співвідношення особистості і культури, неможливо зрозуміти генезис становлення особистості у відриві від культури соціальної спільноти (малої соціальної групи і в остаточному підсумку нації). Бажаючи

зрозуміти внутрішній світ росіянина або німця, поляка або француза, слід вивчити російську або відповідно німецьку, польську, французьку культуру» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість дослідників розв'язання цієї проблеми пов'язує з лінгвокраєзнавством – лінгвістичною дисципліною, предметом якої є факти мови, що відбивають особливості національної культури [1; 2; 3; 4; 5]. Основоположники лінгвокраєзнавства Є.М. Верещагін і В.Г. Костомаров розуміють під ним культурознавство, орієнтоване на завдання і потреби вивчення іноземної мови.

Формулювання цілей статті. Метою наших студій є дослідити, як компоненти змісту навчання сприяють посиленню мотивації навчання, свідомому вивченню іноземної мови як засобу спілкування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним об'єктом лінгвокраєзнавства традиційно вважають фонові знання носіїв мови, їхню вербальну поведінку в актах комунікацій. Соціокультурний компонент навчання іноземній мові відображає зміст, національної культури народу – носія мови: реалії, звичаї, традиції; знання і навички комунікативної поведінки в мовній комунікації; вербальні та невербальні навички й уміння.

Найбільш повно соціокультурний компонент змісту навчання представлений у лексиці з «культурним компонентом»: безеквівалентній і фоновий, що відображає національні особливості мовного етикету, навички й уміння вербальної та невербальної поведінки.

Безеквівалентна і фонові лексика потребує обов'язкових коментарів, особливої уваги з боку викладача. Безеквівалентні слова не мають точного перекладу, їхнє значення розкривається шляхом тлумачення. За приклад можна навести назви транспорту в англійській мові, наприклад, double – decker; в американському: drugstore – аптека, закусокка; strong bath – обтирання тіла мокрою губкою. В українській мові відповідних аналогів немає.

Знання національної культури відомий дослідник Г.Д. Томахін називає фоновими знаннями (background knowledge) і поділяє їх на знання про предмети і явища національної культури (реалії) і знання про узвичаєні в країні норми поведінки (етикет) [5]. Такі знання, що належать насамперед до географії, історії, громадського життя, мистецтва і культури, звичаїв і традицій країни можуть пропонуватися студентам у вигляді коментаря українською або англійською мовами. Наприклад: Mother's Day – День матері, Humpty-Dumpty – Шалтай-болтай, людина-яйце, герой дитячих коміксів.

Фонові лексика містить у собі слова, значення яких різняться за окремими другорядними ознаками. Фонові значення неможливо описати без звертання до певних лексичних одиниць. Ці слова, безумовно, присутні у свідомості носіїв мови і культури, асоціюються із чимось особливо примітним і часто описуються через якість інше поняття, наприклад: Walter Raleigh (Уолтер Релі) – мореплавець, який привіз у Європу тютюн з Америки; Bristol (Брістоль) – місто і порт, великий міст через затоку.

До фонові лексика належать також і реалії – назви властивих тільки деяким

націям і народам предметів матеріальної культури, фактів історії, державних інститутів, імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот тощо [6].

У реаліях найбільш наочно простежується зв'язок між мовою і культурою: поява нових реалій у духовному і матеріальному житті, тобто в культурі, зумовлює виникнення реалій у мові. Ці мовні явища швидко реагують на зміни в житті суспільства, тому серед них виділяються реалії-неологізми, історизми, архаїзми.

За приклади реалій можна навести слова, що позначають різноманітні, соціальні, політичні, побутові аспекти життя, топоніми й антропоніми. Наприклад: етнографічні реалії, реалії побуту: kilt – плісирована спідниця; їжа і напої: Coca-Cola – солодкий безалкогольний напій американського походження; fast-food – швидко приготовлена їжа, яка продається в ресторанчиках (гамбургери, риба і чіпси, піца і курка).

Важливим компонентом соціокультурного змісту іноземної мови є знання норм і традицій спілкування народу – носія мови, тобто комунікативна поведінка як частина національної культури. Такі знання полегшують «міжкультурну комунікацію», дозволяють учасникам спілкування, що належать до різних культур, адекватно сприймати і розуміти один одного.

Незнання норм і традицій спілкування носіїв іншої культури спричиняє «стан, який виникає через розбіжність культур і називається культурним шоком» [2]. В. Ріверс пише: «Коли студенти зустрічаються з відмінним від свого набору моделей поведінки і з новими цінностями, у них може виникнути шок, внаслідок якого вони починають вважати носіїв іноземної мови диваками, погано вихованими і так далі» [7].

Оволодіння іноземною мовою нерозривно пов'язане з оволодінням національною культурою, що передбачає не тільки засвоєння культурологічних знань (фактів культури), але й формування здатності розуміти ментальність носіїв іноземної мови, а також особливості комунікативної поведінки народу цієї країни. Так, наприклад, до загальних особливостей німецької комунікативної поведінки належать: високий рівень зовнішньої приязності, побутової ввічливості, етикетності спілкування, тенденція до анонімності соціального спілкування, докладне планування, пріоритетність тем грошей і їжі, шумність у компанії, перевага офіційного стилю спілкування й інші.

Англійська комунікативна поведінка має такі особливості: небагатослівність, тихе мовлення, високий рівень самоконтролю, розвиненість світського спілкування, наявність великої кількості закритих для спілкування тем, велика роль письмового спілкування.

У комунікативній поведінці носіїв мови розрізняють вербальні і невербальні засоби спілкування. Будь-яке спілкування супроводжується різноманітними паралінгвістичними елементами, тобто мімікою, позами, жестами. У цьому випадку «говорять» руки (жести), обличчя (міміка), символи (обручка), сигнали (одяг) і рухи тіла (пантоміміка).

Сукупність норм і традицій спілкування, ритуалів, соціальних ситуацій, що

включають міміку, жести, пози і суб'єктів взаємодії, називається невербальною комунікативною поведінкою або невербальною мовою (німою мовою спілкування).

Мова тіла або соматична мова містить у собі комунікативні рухи, психофізичні симптоми емоційного стану, некомунікативні рухи [1].

До комунікативних рухів належать так звані кінеми, або автоматизовані рухи, що відрізняються прямим зв'язком із мовним повідомленням. Вони доповнюють і заміняють мовні дії. Особливої уваги заслуговують кінеми, що не збігаються у виконанні але співпадають за значенням у комунікативній поведінці носіїв української й іноземної мов. Так, під час рахунку німецькою мовою зігнуті пальці лівої руки, починаючи з великого, розгинаються пальцями правої руки; в українському жесті пальці, починаючи з мізинця, згинають.

Становить інтерес невеличка група кінем, схожих за виконанням але різних за значенням. Наприклад, у німецькій традиції жест «ударити по руках» пов'язаний із ситуаціями вітання і прощання. В українській культурі цей жест має значення «укласти угоду». Жест «клацати пальцями» у німецькій традиції пов'язаний із привертанням уваги. Він іноді вживається й учнями в школі з метою притягнення уваги вчителя. В українській традиції такий жест виражає помилку і досаду.

Навчаючи культурі невербального спілкування, не можна залишати поза увагою психофізіологічні симптоми емоційного стану і некомунікативні рухи, що належать до соматичної мови. До емоційних симптомів належать: зміна кольору обличчя; рухові симптоми (тремтіння рук і губів); звукові симптоми (плач, сила голосу). Як правило, вони схожі у всіх народів і спеціальна підготовка до їхньої інтерпретації не потрібна.

Некомунікативні рухи, що сигналізують про внутрішній емоційний стан людини, проявляються тоді, коли мовець намагається заповнити паузи в мові або відчуває утруднення у формулюванні своєї думки. Сюди належать навички, спрямовані на зняття внутрішньої напруги (кусати губи); маніпуляції з яким-небудь предметом (крутити каблучку на пальці, торкати гудзики).

Розрізнення комунікативних і некомунікативних рухів має значення для методики: якщо мета навчання полягає в тому, щоб засвоїти комунікативну систему, то можна обмежитися жестами, що заміняють вербальну мову; якщо ж студент прагне звільнитися від неправильного вживання жестів, йому слід звертати увагу і на некомунікативні жести.

У процесі навчання студентів культурі невербального спілкування викладач повинен стежити за своєю жестикуляцією і зовнішнім проявом емоцій, правильно виконувати і домагатися чіткого виконання студентами комунікативних і некомунікативних рухів, характерних для культурних традицій народу – носія мови.

Особливої уваги в процесі вивчення іноземної мови потребує мовний етикет, як один із компонентів національної культури. Сюди належать принципи етикетного спілкування (стриманість, ввічливість і ін.), використання стандартних мовних формул у типових ситуаціях спілкування.

У кожній лінгвокультурній спільноті є специфічні норми і правила

спілкування, свої табу й імперативи. Наприклад, під час прощання в українському мовному етикеті прийнято подякувати господарів за проведений час. У німецькому ж мовному етикеті пряме вираження подяки не прийняте, і німці нерідко дивуються, коли українці, йдучи з гостей, кажуть «дякую».

Важливою частиною мовного етикету народу є чинні в національному спілкуванні комунікативні табу-заборони на вживання певних виразів або звертання до певних тем у тих або інших комунікативних ситуаціях. Наприклад, у всіх європейських країнах існують табу на питання, що стосуються прибутків, зарплати, джерел існування співрозмовника [5]. У Америці і Європі вдома, за столом, у приватній компанії існує табу на обговорення проблем політики і релігії. У французів не можна запитувати про зарплату, але можна запитати про те, скільки вони сплачують податків: розкажуть охоче, оскільки всі зважають, що сплачують занадто багато.

Специфічним компонентом комунікативної поведінки народу є соціальний символізм – символіка предметів одягу, відтінків кольору, квітів, цифр і чисел, вибору і вручення подарунків, символіка прикрас, покупок, предметів повсякденного вжитку, символіка прикмет і марновірств, символіка зовнішності тощо.

Відображенням національних особливостей менталітету є також національні прислів'я і приказки, що надають студентам можливість скласти враження про правила і принципи спілкування народу, його цінності, ідеали. Наприклад, в англійських прислів'ях нерідко відображається рішучість, ініціатива і воля, але не легкодумство: «Take the law into one's own hands». Менталітет німецького народу характеризує таке прислів'я: «Morgenstunde hat Gold im Munde».

Набуваючи знання, студенти одночасно повинні вчитися оперувати мовним матеріалом (фоною і безеквівалентною лексикою), розвивати навички й уміння використання краєзнавчих знань (правил і норм повсякденного спілкування), а також стереотипізованих комунікативних рухів (міміки, жестів, поз).

Висновки. Отже, соціокультурний підхід до вивчення іноземної мови вимагає, щоб кожний компонент змісту навчання збагачувався інформацією про культуру країни народу – носія мови (знання, мовний матеріал, ситуації, теми, навички й уміння). Це сприяє, по-перше, підвищенню інтересу студентів до культури народу – носія мови і посиленню мотивації навчання; по-друге, соціокультурний компонент сприяє більш свідомому вивченню іноземної мови як засобу спілкування.

Список використаних джерел

1. Баженова И.С. Культура невербального общения на уроке немецкого языка. *ИЯПИ*. 1996. №6.
2. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного: методическое руководство. М.: Русский язык, 1983.
3. Саланович Н.А. Лингвострановедческий подход как средство повышения мотивации при обучении иностранному языку в старших классах средней школы (на материале французского языка): автореф. дис. канд. пед. наук. М., 1995.

4. Томахин Г.Д. Лингвострановедение. Что это такое? *Иностранные языки в школе*. 1996. №6.

5. Томахин Г.Д. Реалии в языке и культуре. *ИЯШ*. 1997. №5.

6. Rivers W. Teaching Language skills. Chicago, London. The Univ. Of Chicago Press, 1981.

*Зубкова Л.М., к.п.н., доцент кафедри
англійської мови, факультет іноземних мов,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна;
Беляєва Е.Ф., старший викладач кафедри
англійської мови, факультет іноземних мов,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна*

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

EMOTIONAL BURN-OUT OF A TEACHER AS A RISK FACTOR IN PROFESSIONAL ACTIVITY

Анотація. У статті проаналізовано вплив факторів ризику та стереотипів професії вчителя в процесі підготовки майбутніх учителів. Основні фактори ризику (психоемоційна напруга, підвищені вимоги до уваги та пам'яті, постійне навантаження на голосовий апарат, дефіцит фізичної активності, ортостатичне навантаження, постійна діяльність в режимі відповідальності за учнів, необхідність спілкування з багатьма людьми, несподівані інциденти з учнями, професійне вигорання) впливають на психічне і фізичне здоров'я викладачів. Встановлено, що професійне вигорання провокує розвиток різних негативних фізіологічних станів і негативно впливає на виконання професійних завдань. Такі види професійного вигорання, як апатія, ригідність поведінки, недооцінка досягнень можуть впливати на весь педагогічний персонал, навіть якщо тільки певні вчителі відчують цей стан. Професійне вигорання є специфічним психічним станом, яке виникає в результаті щоденної інтенсивної взаємодії вчителя і учнів і проявляється обмеженням емоційної реакції. Безсистемні конфлікти, відсутність взагалі або часткова відсутність мотивації до роботи, незадоволеність і постійне відчуття втоми є симптомами професійного вигорання. З'ясовано, що стереотипи є невід'ємною частиною життєвої свідомості людини і накопичують певний стандартизований досвід, допомагають людям стежити за загальною картиною і визначати їхню поведінку.

Ключові слова: фактор ризику, майбутні вчителі, психо-емоційна напруга, психічне та фізичне здоров'я вчителів, професійне вигорання.